

CSIKÓS ZSUZSANNA

## Kortárs kubai prózairodalom Magyarországon 1959–1989

## Bevezető

Jelen tanulmány a kubai kortárs széppróza magyarországi jelenlétét és recepcióját mutatja be 1959 – Fidel Castro hatalomra kerülése – és 1989 – a magyar rendszer-változás – között. Az említett harminc év alatt öt antológia és saját számításaink szerint huszonkét önálló kötet jelent meg kortárs és korábbi kubai szerzők tollából.<sup>1</sup> A különböző újságokban, folyóiratokban és világirodalmi antológiákban publikált elbeszélések és novellák száma saját gyűjtésünk alapján harminc körül van. Jelen tanulmányban az említett öt antológia, tizenöt regény és három novelláskötet magyar nyelvű sajtóvisszhangjával foglalkozunk bővebben. A megjelent antológiák, regények és elbeszéléskötetek mind egy-egy kiadásban láttak napvilágot, a novellák közül némelyik több antológiába vagy kulturális lapba is bekerült.<sup>2</sup>

Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a Magyarországon megjelent kubai írók műveiről több rövidebb-hosszabb recenzió született különböző napi- és hetilapokban valamint irodalmi és kulturális folyóiratokban. Figyelembe véve a sajtótermékek akkori magas példányszámát, viszonylag széles olvasóközönséghez eljuthatott a híre ezeknek az alkotásoknak. Az általunk vizsgált sajtóorgánumok három nagyobb csoportra oszthatók: a Magyarországon hivatalosan megjelenő sajtótermékek,<sup>3</sup> a szamizdat kiadványok, illetve a külföldi (főként a környező országok) magyar nyelvű újságjai és folyóiratai. A hivatalos nyomtatott sajtóban megjelent könyvismertetések egy-két kivételtől eltekintve természetesen nem voltak mentesek a kö-

telező politikai ideológia által megkövetelt frázisoktól,<sup>4</sup> de az irodalmi értékelésre is hangsúlyt helyeztek. Különösen igaz ez az irodalmi és kulturális folyóiratokban megjelent cikkekre. Feltűnően magas a romániai, a jugoszláv és a csehszlovákiai magyarság lapjaiban megjelenő írások száma.

## Kultúrtörténeti kitekintés

A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok történetében a Fidel Castro hatalomra kerülését követő első fontos mozzanat a kubai ideiglenes kormány elismerése volt 1959. január 23-án.<sup>5</sup> 1960. július 24-én határozat született a diplomáciai kapcsolatok felvételéről, 1961. március 23-án pedig a havannai nagykövetség felállításáról. Ehhez képest meglepően rövid időn belül, már 1961 májusában sor került a magyar-kubai kulturális egyezmény megkötésére. Erre az alkalomra érkezett Magyarországra a legismertebb kubai kortárs író, Alejo Carpentier, aki akkoriban a Kubai Köztársaság legfelsőbb kulturális tanácsának volt a tagja.<sup>6</sup> Ezt követően évente újrakötötték a kulturális keretmegállapodást, ahogy arról egy 1965. május 31-én keltezett feljegyzés is tanúskodik: „A két ország közötti kulturális téren is egyre fejlődő kapcsolatokat az 1961. május 29-én kötött kulturális egyezmény szabályozza, amelynek éves munkatervei évről-évre aláírásra kerülnek.”<sup>7</sup> A kétoldalú kulturális kapcsolatoknak a magyar rendszerváltozásig ezek a kulturális keretszerződések szolgáltak alapul.

A vizsgált időszakban a magyar és a kubai kultúrpolitika hasonló elvek mentén működött, főleg az első évtizedekben. Az állampártok legfontosabb célkitűzése az emberek gondolkodásának a megváltoztatása, a szocialista értékrend elfogadtatása volt, és ebben a szépirodalmi munkáknak tudatformáló szerepet szántak, vagy, ahogy azt Bart István megfogalmazta, elengedhetlenné vált „az új hatalom szükségszerűségének történelmi indoklása a művészet érveivel.”<sup>8</sup> Az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1960-as keltezésű állásfoglalása szerint a külföldi irodalmi alkotások közül főként a szocialista realista műveket kell előnyben részesíteni vagy azokat a műveket, amelyek társadalomkritikát fogalmaznak meg a polgári világgal szemben. Az 1975-ös határozat pedig felhívja a figyelmet az úgynevezett „el nem

<sup>1</sup> A statisztikák szerint 1960 és 1986 között 38 kubai szerző szépirodalmi alkotása jelent meg Magyarországon 476,2 ezer példányban. VARGA Alajosné (szerk.): *A magyar könyvkiadás adatai: 1986*, Budapest, Magyar Könyvkiadó és Könyvterjesztők Egyesülése, 1987, 122. Ebben a listában benne vannak a vers- és drámakötetek valamint a gyermek- és ifjúsági irodalom, amelyekkel jelen tanulmány nem foglalkozik. A példányszámokra vonatkozó adatokat lásd még: *Obras traducidas del español al húngaro editadas en Hungría entre 1945–1979*, Budapest, Magyar Könyvkiadó és Könyvterjesztők Egyesülése, 1980, 65–67.

<sup>2</sup> Az adatgyűjtéshez főként az Országos Idegennyelvű Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának a katalógusát használtuk fel, valamint az Arcanum Digitális Tudománytár adatbázisát.

<sup>3</sup> Minden társadalmi réteg, csoport és korosztály saját újsággal rendelkezett. A legnagyobb példányszámúak az állampárt lapja, a *Népszabadság* (napi 765 ezer példányban), a szakszervezet lapja, a *Népszava*, a Hazafias Népfront lapja, a *Magyar Nemzet*, valamint a *Magyar Hírlap* voltak. A *Nők Lapja* 759 ezres példányszámmal rendelkezett; a színes újságok mint a *Képes Újság*, az *Új Tükör* vagy a *Magyarország* című politikai hetilap, és a világirodalmi folyóiratok mint a *Nagyvilág* vagy a *Szovjet Irodalom* is igen magas példányszámban jelentek meg. Havi központi folyóiratok voltak a *Kortárs*, az *Új Írás*, a *Kritika* és a *Mozgó Világ*. HORVÁTH Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Budapest, Média tudományi Intézet, 2013, 73.

<sup>4</sup> Erre ékes bizonyíték a Lisandro Otero *Babilon, eljött a te itéleted!* című regénye kapcsán íródott egyik ismertető. „Ebben a zsarnokság elleni harcoknak, az antiimperialista háborúnak állít emléket, s a múlt forradalmi hagyományaihoz ágyazva szól a hét esztendősz küzdelemről, amelyet Kuba hős fiai és lányai vívtak a Batista diktatúra ellen.” *Zalai Hírlap*, 1979. 01. 03. 5. A regény magyar fogadtatásával a későbbiekben még foglalkozunk.

<sup>5</sup> A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok történetéről lásd HORVÁTH Emőke: „A magyar-kubai diplomáciai kapcsolatok létrejöttének sajátos fordulata 1959–1961”. *AETAS*, 2018/1. 50–69. A kapcsolatok felvételét nehezítette a tény, hogy Raúl Roa kubai külügyminiszter az ENSZ-ben nyilvánosan is elítélte a Szovjetunió 1956. novemberi magyarországi beavatkozását.

<sup>6</sup> *Népszabadság*, 1961. 05. 30. 8.

<sup>7</sup> Magyar Országos Levéltár, KÜM. 002104/1 84–14

<sup>8</sup> BART István: *Világirodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban*, Budapest, Osiris, 2002, 10.

kötelezett országok” irodalmának alaposabb megismerésére. A könyvkiadásnak az egész korszakban általános alapelve volt a mindenkorai külpolitikai érdekeknek való feltétlen alárendeltség.<sup>9</sup> Ezeket az elveket figyelembe véve a kubai irodalom jelenléte kiemelten fontos lehetett volna a korszak magyar könyvkiadásában, más kérdés, hogy a kutatásaink nem feltétlenül igazolják ezt a megállapítást.

Fidel Castro először az 1961. június 30-án elmondott *Szavak az értelmiséghez* című beszédében fejtette ki világosan a forradalom kultúrpolitikájának alaptézisét: „A Forradalmon belül mindent, a forradalom ellen semmit.”<sup>10</sup> A művészi és kulturális alkotásoknak a forradalom eszmeiségét kellett tükrözniük, kritikát nem fogalmazhattak meg és a rendszer nem tűrte a másképp gondolkodókat. Még ennél is sarkosabban és egyértelműbben fogalmazott Che Guevara az 1965-ben elmondott *Szocializmus és az ember Kubában* című beszédében: „Előbb-utóbb megszületnek majd a forradalmárok, akik az új ember dalát éneklék majd a nép igazi hangján.”<sup>11</sup>

A kádári, és természetesen az összes szocialista vagy népi demokratikus állam könyvkiadása nem a piac szabályai vagy az olvasói igények mentén, hanem az uralkodó marxista-leninista ideológia elvei szerint működött. A könyvkiadás is centralizált volt, a könyvkiadók pedig szigorúan meghatározott profillal rendelkeztek. Így a klasszikus és modern világirodalmi alkotások megjelentetése Magyarországon az 1946-ban alapított Európa Kiadó hatáskörébe tartozott, néhány kivételtől eltekintve.<sup>12</sup>

### Antológiák

Az első olyan antológia kiadására, amely kortárs kubai szerzők novelláit tartalmazta, 1966-ban került sor *Cápauszonyok* címmel. A kis példányszámban kiadott kötet húsz elbeszélést adott közre. A kor kultúrpolitikai elvárásainak megfelelően a kötethez készült utószóban, amely a *Jegyzetek a kubai irodalomról* címet viseli, olvashatjuk a kötet szerkesztőjének fő célját: „[...] minél több mai író szerepeltessünk, s tematikájuk, stílusuk összsképe kifejezze a kubai próza sokrétűségét.” Hargitai György megemlíti, hogy a kötet írásait főként a múlttal való leszámolás jellemzi, hiszen a megváltozott valóság irodalmi ábrázolása még csak kibontakozóban van, az ezzel foglalkozó prózai alkotások dokumentarista jellegűek. Az utószó a szerzők

rövid bemutatásával zárul.<sup>13</sup> A kötetről hosszabb recenziót közölt a *Népszabadság* Kis Tamás tollából, aki kiemelte, hogy az elbeszélések zöme a forradalom előtti állapotokat tükrözi, az a néhány pedig, amely az új Kubáról íródott, műfaját tekintve inkább riport. A cikk írója szerint ezekből az írásokból az észak-amerikai Dél képe tárul fel, és igen nyilvánvaló az olyan szerzők hatása, mint Faulkner, Caldwell vagy Steinbeck. Feltűnő, hogy több írás is idős, elmagányosodott emberekről szól.<sup>14</sup>

1974-ben jelent meg *A bongo dala – Kuba* című antológia, amelynek alcíme – „Irodalmi és politikai antológia a szigetország néger-keol-mulatt népének történelméről” – jól mutatja az elkötelezett és átpolitizált irodalom fontosságát a kötetben.<sup>15</sup> A kubai meséket, történelmi forrásokat, antropológiai írásokat, útleírásokat, esszéket tartalmazó, igen gazdag anyagot felvonultató kötet a gyarmati kortól kezdve a 20. század második feléig mutatja be a mulatt kultúrát, mindezt szómagyarazattal, névjegyzékkel kiegészítve. A kötet jelentősebb visszhang nélkül maradt, az újságok csupán egy-egy mondatban számoltak be a megjelenéséről.

Ugyanígy észrevétlen maradt az 1978-ban megjelent *Ösvény a hegycsúcsban* című kötet, amelynek érdekességét az adta, hogy kubai és magyar szerzők együtt jegyezték, és nem egy hagyományos kiadó gondozásában látott napvilágot, hanem a KISZ Pest megyei Bizottsága adta ki módszertani füzetként. Politika és irodalom szoros kapcsolatáról árulkodnak a kötet szerkesztőjének, Horváth Lajosnak az előszóban írt sorai is: „A jelenlegi kubai irodalom [...] annyiban kiemelkedik Amerika más ötvözött irodalmi-kultúrái közül, hogy egy győztes forradalom után ez a nép már két évtizede építi a szocializmust.”<sup>16</sup>

Az ugyanabban az évben napvilágot látott *Harci dal három ütemben* című kötet huszonhét kortárs kubai szerző novelláját adta közre, közülük kilenc szerző már a *Cápauszonyok* kötetben is szerepelt.<sup>17</sup> A bukaresti kiadású romániai magyar társadal-

<sup>13</sup> *Cápauszonyok* (szerk., utószót HARGITAI György), Budapest, Európa, 1966. A kötet 3.400 példányban jelent meg. Az elbeszéléseket fordították: DANKÓ Éva, HARGITAI György, LENGYEL Péter, SZÉKÁCS Vera, TELLÉR Gyula, TÓTH Éva és VÁRADY László. Az idézet a 320. oldalon található.

<sup>14</sup> *Népszabadság*, 1966. 05. 17. 8.

<sup>15</sup> *A bongo dala. Kuba*, Budapest, Kozmosz, 1974. A kötet 9.800 példányban jelent meg. A szövegeket a Magyarországon az 1970-es években hosszabb időt eltöltő kubai irodalmár professzor, Salvador Bueno (1917–2006) válogatta, a kötetet Simor András költő, műfordító szerkesztette, és ő írta a bevezetőt is. A szövegeket fordították: BENCZIK Vilmos, DANKÓ Éva, DELY István, DOBOS Éva, GÁSPÁR Endre, KOROM Géza, MAGOS György, SIMOR András, VÁLYI-NAGY Zsuzsanna, WEÖRES Sándor.

<sup>16</sup> *Ösvény a hegycsúcsban*. Kubai antológia (szerk. HORVÁTH Lajos), KISZ Pest megyei Bizottsága, 1978, 8. A kötet 2.500 példányban jelent meg. A kötet címe Onelio Jorge Cardoso egyik novellájának a címe. A könyvben VÁCI Mihály, CSOÓRI Sándor, HORVÁT János kubai tárgyú írásai mellett NICOLÁS GUILLEN, Onelio Jorge CARDOSO, JOSÉ SOLER PUIG, CÉSAR LEANTE, ENRIQUE SERPA és MANUEL GRANADOS munkái olvashatók, vegyesen versek és prózai alkotások.

<sup>17</sup> *Harci dal három ütemben*, Budapest, Európa, 1978. A kötet 6100 példányban jelent meg. A novellákat DANKÓ Éva, DEZSÉNYI Gyöngyi, DOROGMAN György, GULYÁS Judit, HALÁSZ Tünde, HARGITAI György, IMRE Éva, LENGYEL Péter, SCHOLZ László és ZOLTÁN Attila fordították. A Félix Pita Rodríguez (1909–1990) kubai író által szerkesztett kötetet, amelynek előszavát is ő jegyzi, Kubában 1975-ben adták ki. A kötet végén szereplő életrajzi jegyzeteket HARGITAI György készítette. Félix Pita RODRIGUEZ járt Magyarországon is 1971-ben, mint a Kubai Írók és Művészek Szö-

<sup>9</sup> BART I. m. 9–16.

<sup>10</sup> Idézi KERÉKES György: *A kubai forradalom (1959–1975)*, Budapest, 1979, 106.

<sup>11</sup> latin-amerika.hu/index.php/dokumentumok-uj/794-ernesto-che-guevara-szocializmus-es-az-ember-kubaban. (Letöltés ideje: 2019. 08. 04.) A későbbi évtizedek során, habár a kultúrpolitikai alapvetések változatlanok maradtak mindkét országban, a módszerekben és a három „T” elvének alkalmazásában igen jelentős különbségek mutatkoztak.

<sup>12</sup> A Magyar Írószövetség kiadójának, az 1955-ben alapított Magvető Kiadónak is volt egy Világkönyvtár nevű sorozata, amely külföldi szerzők munkáit jelentette meg.

mi-politikai-művelődési hetilap, *A Hét*, az antológia kapcsán azt említi meg, hogy a forradalom előtti valóságot tükrözik, közös bennük az óhaj, hogy a nyomorból eljussanak egy szabadabb világba. A recenzió külön kiemeli a fordításokat, megállapítva, hogy a tíz fordító „hűen és költői ihletéssel” az eredeti elbeszélés stílárís szépségét megőrizve ültette át a szövegeket magyar nyelvre.<sup>18</sup> Az *Új Tükör* című kulturális hetilapban megjelent könyvismertető pedig a kötet kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy egyetlen alkotás sem a békés hétköznapi alkotómunkájáról vagy a magánember gyötrelmeiről szól, hanem legfontosabb, sőt szinte kizárólagos mondanivalója a forradalom és ellenforradalom harca.<sup>19</sup>

A vizsgált időintervallum utolsó antológiája, amely szintén visszhang nélkül maradt, *Krónika a jövőnek* címmel jelent meg a Zrínyi Katonai Kiadó gondozásában 1988-ban, „Válogatás két évszázad kubai költészetéből és novellairódmából” alcímmel, Simor András és Dobos Éva szerkesztésében. A szokatlan kiadó választásának magyarázatát az előszóban találjuk, mely szerint „[...] Kubában a forradalmi tematikájú katonaelbeszélés José Martítól a maiakig egyike a legfontosabb irodalmi megnyilvánulásoknak.”<sup>20</sup> A kötet csaknem száz kubai szerző alkotásaiból válogatott, többüknek ez volt az első magyarországi megjelenése.<sup>21</sup>

### Alejo Carpentier

A legnépszerűbb és legismertebb szerző Magyarországon is természetesen a XX. századi latin-amerikai irodalom egyik meghatározó alakja, Alejo Carpentier volt. 1989-ig Carpentier minden jelentősebb munkáját, egy kivételével valamennyi regényét lefordították és kiadták Magyarországon.<sup>22</sup> Regényei egy-egy kiadásban láttak napvilágot, elbeszélései, kisregényei pedig több antológiába is bekerültek. Az ő műveit adták ki a legnagyobb példányszámban is.

Carpentier első munkája, amelyet magyar nyelvre lefordítottak, az *Embervadász*

vetségének (UNEAC) alelnöke, erről több lap is beszámolt. Lásd például *Népszabadság*, 1971. 03. 18. 8.

<sup>18</sup> *A hét*, 1979. 06. 16. 8.

<sup>19</sup> *Új Tükör*, 1978. 12. 03. 2.

<sup>20</sup> *Krónika a jövőnek*, Budapest, Zrínyi Kiadó, 8. A példányszámról nem találtunk információt.

KRISTÓ NAGY István 1994-es „Kis ország nagy irodalmáról –egy észre sem vett antológia ürügyén (Krónika a jövőnek)” című tanulmányában a kötet „láthatatlanságáról” ír. *Expedívég*, 1994/7. 80–82.

<sup>21</sup> A prózaírók közül említhetjük például Norberto FUENTEST (1943), aki 1989-ben 1989-ben, az Ochoaügy után szakított végleg a Castro-rendszerrel és hosszas huzavonát követően elhagyta a szigetet. Ugyanakkor castróista múltja miatt a Miami-ban élő kubai értelmiségiek korántsem fogadták nagy lelkesedéssel, kollaboránsnak, besúgónak bélyegezték, úgyhogy az USA egy másik városában telepedett le. Magyarországon 2011-ben jelent meg *Fidel Castro önéletrajza* című, valós tényeken alapuló, de fikcióként megírt műve.

<sup>22</sup> A kivétel Carpentier utolsó regénye volt, amely 1978-ban jelent meg eredetileg *La consagración de la primavera* (Tavaszi áldozat) címmel. Egy fejezetet olvashatunk belőle Pál Ferenc fordításában a *Nagyvilág* 1978/4 számában (467–476). Továbbá egy könyvismertető is található a regényről. DÉS Mihály: „Carpentier XX. századi útikalauza”. *Nagyvilág*, 1980/5. 775–777.

*szat*<sup>23</sup> című kisregénye volt, amely 1963-ban önálló kötetben látott napvilágot, majd 1972-ben *Az üldöző* című antológiába is bekerült.<sup>24</sup> Munkájáról az egyik legelső recenzió az *Új Ember* című katolikus hetilapban jelent meg. A cikk írója kiemeli a kisregény megragadóan modern stílusát és a rendkívüli finomságú lélekábrázolást.<sup>25</sup>

A következő Carpentier-regény magyar fordítására nyolc évet kellett várni, a *Földi királyság* című regény 1971-ben látott napvilágot.<sup>26</sup> A magyar változathoz sajnos kimaradt a híres előszó, amelyben a kubai szerző a „csodás való” elméletét kifejtet, és amely kulcsfontosságúnak bizonyult a regény értelmezése szempontjából.<sup>27</sup> A könyvről többek között a *Magyar Nemzet* közölt rövid recenziót. A cikk szerzője avatott fordítást említ, ugyanakkor hiányolja a carpentieri sajátos világban eligazító utószót, hiszen a regény „ismeretlen, titokzatos világba kalauzolja a járatlan európai olvasót.”<sup>28</sup> Az *Utunk* című lapban megjelent ismertető azt hangsúlyozza, hogy bár a magyar olvasókhöz a regény csak 22 év késéssel jutott el, de „a mű olyan anyagból készült, amelyen nem fog az idő.” Történelmi regényről van szó, így a cikk szerzője, mégis fontosabb az emberi lélek mélyére ásó realizmus. Olyan mű ez, amely egzotikus vonásai ellenére a modern nyugati regény legjobbjai közé tartozik, amely „megsejti a történelem mélyáramát és a néplélek mélységeit.”<sup>29</sup>

A *fény százada* című regény Magyarországon 1976-ban jelent meg Salvador Bueno utószavával, amelyben a kubai irodalomtörténész Carpentier történelemszemléletéről írt.<sup>30</sup> Ezt a magyar nyelvű kiadást vette át a romániai magyar kiadó, a Kriterion, amely 1979-ben adta közre a regényt Jánosházy György utószavával. *A Hét* című lap által közölt recenzióban Tímár Antal megállapítja, hogy a mű a csömör regénye, a szkepszisé, a kiábrándultságé, és ezen az a tény sem változtat, hogy a könyv befejezése után egy évvel „Carpentier a kubai forradalom szolgálatába állt és ettől azóta sem csömörlött meg.”<sup>31</sup> A *Népszabadság* csak egy pár soros összefoglalót

<sup>23</sup> Alejo CARPENTIER: *Embervadászat*, ford. LENGYEL Péter, Budapest, Európa, 1963. A regényt 6.000 példányban adták ki, eredeti címe *El acoso* és 1955-ben jelent meg.

<sup>24</sup> *Az üldöző*. *Latin-amerikai kisregények*, Budapest, Európa, 1973, 5–79. Ezt a fordítást is LENGYEL Péter jegyezte, ugyanakkor a két verzió korántsem ugyanaz. BIKFALVY Péter egy 1997-es tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy az 1973-as változat sokkal rosszabb, mint az eredeti, és a mai napig rejtély, hogy ki nyúlt bele önkényesen az eredeti fordításba. „Az *El acoso* két magyar változata (fordítása)” in: *Hommages a Kulin Katalin*, Budapest, Palimpszeszt, 1997, 294–311.

<sup>25</sup> *Új Ember*, 1963. 10. 13. 3.

<sup>26</sup> Alejo CARPENTIER: *Földi királyság* (fordította Gulyás András), Budapest, Európa, 1971. A regényt 5.300 példányban adták ki, eredeti címe *El reino de este mundo* és 1949-ben jelent meg. Ez volt Carpentier első regénye.

<sup>27</sup> Ezt a hiányosságot pótolta a regény második magyar kiadása 2015-ben (Budapest, GloboBook Kiadó). Az előszót DÉS Mihály fordította.

<sup>28</sup> *Magyar Nemzet*, 1971. 09. 05. oldalszám nélkül.

<sup>29</sup> *Utunk*, 1971. 01. 29. 2. A lap a romániai magyarság irodalmi, művészeti és kritikai hetilapja volt Kolozsvár székhellyel 1946–1989 között.

<sup>30</sup> Alejo CARPENTIER: *A fény százada*, ford. DANKÓ Éva, Budapest, Európa, 1976. A regényt 8.000 példányban adták ki, eredeti címe *El siglo de las luces*, és 1962-ben jelent meg.

<sup>31</sup> *A Hét*, 1980. 01. 25. 7.

szánt a regénynek, hangsúlyozva, hogy a regény „annak filozófiai keresése és művészi igazolása, hogy miért vetelt el a polgári forradalom, s hogy a történelem hű formálójának miképpen lehet megtalálniuk a fejlődés csigavonalá – ha a rossz vezérek hibái széttördelik az egyenest.”<sup>32</sup>

Carpentier *Barokk zene* című kisregényének magyar fordítása három évvel az eredeti mű megjelenése után, 1977-ben látott napvilágot, de a magasabb példányszám, a szokatlan formátum valamint a díszesebb és igényesebb kiadás ellenére is gyakorlatilag észrevétlen maradt.<sup>33</sup>

Egy évvel később, 1978-ban újabb Carpentier regény került a könyvesboltokba, az *Eltűnt nyomok*.<sup>34</sup> Az *Új Tükör*-ben megjelent könyvismertetőjében Sík Csaba megemlítette, hogy nem fogy Carpentier regénye, amelynek okát abban látja (mint ahogy ezt a *Földi királyság* kapcsán már láttuk), hogy nem írtak hozzá magyarul az olvasóknak fogódzóul szolgáló munkát. A cikk írója szerint a regényt a magyar irodalomban talán csak Karinthy Ferenc *Marich Géza utolsó kalandja* című alkotásához lehetne hasonlítani. Ugyanakkor igen pozitívan értékelt a kubai író művét: „a legeredetibben elgondolt, századunk és a művészet viszonyát legmélyebben elemző regény, amit a háború óta írtak.”<sup>35</sup> A *Népszabadság*-ban Bata Imre Carpentier hősről azt mondja, hogy „monológja vita önmagával, vagyis azokkal a magányos intellektuelekkel, akik a modern társadalom szorításából a történelem előtti időbe vágyakoznak vissza, de vissza nincs út.”<sup>36</sup> Nemes György pedig a *Nagyvilág*-ban közölt írásában a regény romantikus történelemszemléletére hívja fel a figyelmet, és annak a meggyőződésének ad hangot, hogy ezt a különös atmoszférájú regényt csak Latin-Amerikában lehetett megírni, az egymás mellett élő modern kor és az őskor végleteinek földrészén.<sup>37</sup>

A legmagasabb példányszámú kubai szerző hat elbeszélését magába foglaló, *Az idő háborúja* című kötet jelent meg 1979-ben.<sup>38</sup> A kötetről az *Új Tükör* című lap közölt recenziót, méltatva Carpentier írói nagyságát.<sup>39</sup>

Bár tanulmányunk a szépprózai alkotások recepciójával foglalkozik, fontos megemlíteni, hogy a többi munkához viszonyítva jóval több cikk foglalkozott Car-

pentiernek az *Irodalom és politikai tudat Latin-Amerikában* című esszékötetével.<sup>40</sup> Járai Judit „A csalódás való” címmel közölt írása a politikus-regényíró kettős szerepvállalását, az írói elkötelezettség kérdését boncolgatta,<sup>41</sup> ugyanúgy, mint a *Kritika* cikke, amelynek szerzője, Bikfalvy Péter ugyanakkor vitába is szállt Carpentier azon állításával, miszerint a latin-amerikai író hiteles stílusa a barokk. Bikfalvy szerint Onetti vagy Rulfo prózájának szikársága, Mario Vargas Llosa roppant takarékos leírása pont ennek az ellenkezőjéről tanúskodik. Nagyon tanulságosak azok a gondolatok, amit a cikk szerzője Carpentier magyarországi recepciójával kapcsolatban megfogalmazott:

Mert a szomorú igazság az, hogy a zseniális kubai írók regényei sem éllovasok népszerűségi listáinkon, így tanulmánykötete várhatólag még kevésbé lesz tömegsiker. Ezért is szép, valóban önzetlen vállalkozás a kiadó részéről a könyv megjelentetése, méltó tiszteletadás az azóta elhunyt szerző előtt.<sup>42</sup>

Carpentier diktátor-regénye magyar nyelven már az író halála után látott napvilágot *Rendszerek és módszerek* címmel.<sup>43</sup> Az *Új Tükör* recenziójában Sík Csaba emellett, hogy Carpentiert a II. világháború utáni regényírás egyik legnagyobb mesterének nevezi, azt állapítja meg, hogy a mű regényes korrajznak nagyszerű, de vannak a kubai szerzőnek jobb művei is.<sup>44</sup> A *Fejér Megyei Hírlap*-ban megjelent ismertető két másik regénnyel párhuzamba állítva ír röviden Carpentier művéről, mint az ember és hatalom kapcsolatának egyfajta ábrázolási módjáról.<sup>45</sup> A mű egyébként meglepően kevés publicitást kapott a korabeli magyar sajtóban, annak ellenére, hogy az ünnepi könyvhétre jelent meg.

Az utolsó Carpentier fordítás az ugyanabban az évben megjelenő *A bárfa és az árnyék* című kisregény volt a *RaRe* sorozatban.<sup>46</sup> A regényről hosszabb ismertetőt közölt a vajdasági magyarok napilapja, a „Magyar Szó A nagy felfedező utolsó vállomása” címmel. Varga István, a cikk szerzője, megállapítja, hogy a regény célja sokkal több, mint az Újvilág felvillantása,

<sup>32</sup> *Népszabadság*, 1976. 07. 27. 7.

<sup>33</sup> Alejo CARPENTIER: *Barokk zene*, ford. TÓTH Éva, Budapest, Magvető, 1977. A regényt 13.000 példányban adták ki, eredeti címe *Concierto barroco*, és 1974-ben jelent meg.

A regény román kiadása kapcsán készült egy magyar nyelvű ismertető *A Hét* folyóiratban, amelyben a cikk szerzője esszéregényként határozza meg a művet. 1981.12. 25. 6.

<sup>34</sup> Alejo CARPENTIER: *Eltűnt nyomok*, ford. Scholz László, Budapest, Európa, 1978. A regényt 17.200 példányban adták ki, eredeti címe *Los pasos perdidos*, és 1953-ban jelent meg.

<sup>35</sup> *Új Tükör*, 1979. 01. 03. 2.

<sup>36</sup> *Népszabadság*, 1979. 01. 23. 7.

<sup>37</sup> NEMES György: „Utazás az időben”. *Nagyvilág*, 1979/10. 1568–1570.

<sup>38</sup> Alejo CARPENTIER: *Az idő háborúja*, Budapest, Európa, 1979. A kötetet 19.000 példányban adták ki. A könyvben olvasható elbeszélések: „Szent Jakab útja”; „A dolgok kezdete”; „Mint a sötét éj”; „A szökevények”; „Az avatottak”; „Embervadászat”, fordítók: Nagy Mátyás és Lengyel Péter. A „Mint a sötét éj” című elbeszélés korábban „Akár az éjszaka” címmel jelent meg Dely István fordításában. *Nagyvilág*, 1960/12. 1816–1821.

<sup>39</sup> *Új Tükör*, 1980. 01. 06. 2.

<sup>40</sup> Alejo CARPENTIER: *Irodalom és politikai tudat Latin-Amerikában*, ford. DÉS Mihály, Budapest, Gondolat, 1979. Az esszékötet 4.000 példányban jelent meg. Eredeti címe: *Literatura y conciencia política en América Latina*, és 1969-ben jelent meg.

<sup>41</sup> *Magyar Hírlap*, 1980. 08. 17. 10.

<sup>42</sup> *Kritika*, 1980/7. 34–35.

<sup>43</sup> Alejo CARPENTIER: *Rendszerek és módszerek*, ford. GULYÁS András, Budapest, Magvető Világkönyvtár, 1982. Sajnos az 1980-as évektől kezdve a magyar könyvek impresszumából kikerült a példányszámot jelölő adat, így erre vonatkozóan nincs pontos információ. A regény eredeti címe *El recurso del método*, és 1974-ben jelent meg.

<sup>44</sup> *Új Tükör*, 1982.07. 25. 2.

<sup>45</sup> Martin WALSER: *Lélekedzés*; Diane JOHNSON: *Álarcok kényszerében*. *Fejér Megyei Hírlap*, 1982. 11. 05. 5.

<sup>46</sup> Alejo CARPENTIER: *A bárfa és az árnyék*, ford. TÓTH Éva, Budapest, Magvető, 1982. A regény eredeti címe *El arpa y la sombra*, és 1974-ben jelent meg. A Rakéta Regénytár a Magvető Kiadó 1978-ban induló sorozata volt, jó minőségű magyar és világirodalmi műveket adott ki olcsó, kis alakú könyvek formájában.

Kolumbusz alakjának hús-vér alakká formálása. Carpentier IX. Pius pápa belső monológja révén azt mutatja be, hogy az egyház számára szükség van egy olyan szentre, aki egyik lábával Európában, a másikkal Amerikában áll, mivel ez biztosítja a pápai hatalom korlátlan kiterjesztését és kibontakozását a fiatal földrészen.<sup>47</sup>

Az *Új Tükör*-ben Lázár István Carpentier főhőseit Hernádi Gyula szereplőihöz hasonlítja, illetve szerinte a regény egyes momentumai Passuth László és Szentkuthy Miklós világát idézik.<sup>48</sup>

Carpentier 1980-ban bekövetkezett halálakor több nekrológ is megjelent a magyar sajtóban, ezek közül a legnívósabbat Scholz László jegyezte. A *Filológiai Közlemény*-ben közreadott négyoldalas, a kubai szerző irodalmi munkásságát áttekintő tanulmányában Scholz *A fény százada* című alkotást tekintette Carpentier legsikerültebb regényének; megfogalmazása szerint ez „századunk valószínűleg legkiválóbb latin-amerikai történelmi regénye.” Ugyanakkor kritikával illette a kubai író utolsó regényét (*La consagración de la primavera*), amely „esztétikailag feldolgozatlanul ömlesztzi a kordokumentumokat, így a szervetlenül illeszkedő elemekből formailag kiábrándító regény-monstrum lett.” Az írás szerzője a carpentieri szintézis lényegét abban látja, hogy képes volt egy sziget, és egy földrész valóságát világirodalmi szinten megjelentetni.<sup>49</sup>

### Kortárs kubai írók és szépprózai alkotásaik

A többi magyarra lefordított kubai szerző munkáival kapcsolatban Scholz László teljes joggal állapította meg, hogy „olyan eltérő világlátású, keletkezésű és színvonalú” művek jelentek meg, „amelyek másutt még irodalomtörténetekben is ritkán szerepelnek.”<sup>50</sup> Ami közös ezekben a munkákban, hogy a forradalom ideológiáját és esztétikáját képviselik, erős társadalmi-politikai elköteleződést tükröznek. Nézzük most a többi szerzőt, akiknek regénye(i) lefordításra kerültek. A legelső alkotást José Soler Puig (1916–1996) jegyzi, 1962-ben megjelent *Szándékos emberölés* című kisregényével.<sup>51</sup> A szerzőnek ez volt az első regénye, és rögtön el is nyerte vele a ran-

gos *Casa de las Américas* (Amerikák Háza) díját.<sup>52</sup> A regényről, szokatlan módon, már 1961-ben, tehát a magyar kiadás előtt megjelent egy rövid recenzió a *Hétfői Hírekben* András László tollából.<sup>53</sup> A magyar kiadás fülszövegében azt olvashatjuk, hogy az író helyenként még küszködik a művészi megformálás feladatával, de munkája az első hiteles híradás a kubai nép harcáról. A regényhez írt utószóban Radványi Ervin röviden ír a szerzőről, aki teljesen ismeretlen volt a kubai irodalmi életben a regény megjelenéséig, majd megállapítja, hogy a mű a kubai forradalom első regénye, amely „hú és igaz krónikáját adja egy szabadságért harcoló nép küzdelmének.”<sup>54</sup> A könyvről több napilap, úgy országos, mint megyei, is közölt viszonylag hosszú ismertetőt megállapítva, hogy Soler regénye „az első hozzánk eljutó hiteles irodalmi híradás kubai szerző, méghozzá az eseményekben részt vevő kubai szerző tollából, Castro forradalmának a győzelemhez vezető időszakából.”<sup>55</sup> A *Népszabadság* úgy méltatta a kisregényt, „mint a kubai forradalom első művészi igényű ábrázolási kísérlete.”<sup>56</sup> Az egyik legharcosabb és leghosszabb ismertető a *Kisalföld*-ben jelent meg Todero Frigyes tollából. „A kubai forradalom fejlődése igazolta Soler Puig nézetét. Fidel Castro és serege, miután a Sierra Maestrából kiindulva elűzte a gyűlölt amerikai barát diktátort és embereit, a békés országépítésben egyre jobban felismerte, hogy Kuba népének csak egy társadalom felel meg: a szocialista.”<sup>57</sup>

1965-ben jelent meg Edmundo Desnoes (1930) *Minden rendben* című regénye.<sup>58</sup> A mű egy megtérés története: hogyan lesz a polgári társadalom felső rétegéhez tartozó kubai fiatalemberből a Batista-rendszerrel harcoló ellenálló mozgalom tagja. Elfogják, megkínózzák, de megtalálja élete értelmét a felszabadító harcban. Ez a rövid összefoglaló is mutatja, hogy a regény jól megfelelt a kor kultúrpolitikai elvá-

<sup>47</sup> A cikk azzal a megállapítással kezdődik, hogy a XX. századi kubai irodalom szinte teljesen ismeretlen az európai olvasó számára és jószérével csak három szerző, Alejo Carpentier, José Lezama Lima és Nicolás Guillén ismeretére korlátozódik. *Magyar Szó*, 1983. 05. 28. 17.

<sup>48</sup> *Új Tükör*, 1983. 03. 06. 2.

<sup>49</sup> SCHOLZ László: „Alejo Carpentier (1904–1980)”. *Filológiai Közlemény*, 1980/4. 467–470, itt 469; 470.

<sup>50</sup> SCHOLZ László: *A spanyol-amerikai irodalom rövid története*, Budapest, Gondolat, 2005, 243.

<sup>51</sup> JOSÉ SOLER PUIG: *Szándékos emberölés* ford. és az utószót írta: RADVÁNYI ERVIN, Budapest, Európa, 1962. A regényt 7000 példányban adták ki, eredeti címe *Bertillón 166*, 1960-ban jelent meg. Egy Santiago de Cuba városában játszódó titkos összeesküvés történetét mondja el a Batista-diktatúra idején, a spanyol cím pedig egy titkos jel, amellyel tudatták, az összeesküvésben részt vevők halálának a hírért.

<sup>52</sup> A kubai kulturális és irodalmi élet máig legmeghatározóbb intézménye a néhány hónappal Castróék hatalomra jutását követően, még 1959 folyamán alapított *Casa de las Américas* (Amerikák Háza) volt, saját folyóirattal és kiadványokkal. Az első időkben nagyon szabad, nyitott szellemiségű intézménynek számított, majd az 1960-as évek végétől dogmatikusabbá, a hivatalos kultúrpolitika kívánalmait követő szervezetté vált, bár az is igaz, hogy legtovább ez a szervezet állt ki az alkotói szabadság fenntartásáért. Színvonalas kulturális eseményeket szervezett, az általuk odaítélt irodalmi díjak zsűrijébe neves külföldi írókat hívtak (stb.), ily módon próbálták némileg ellensúlyozni a kultúra területén egyre inkább érzékelhető politikai és bürokratikus befolyást. A *Casa de las Américas* irodalmi-kulturális díjai a mai napig nemzetközi elismerésnek örvendenek, még akkor is, ha nem mindig a díjazott művek művészi értéke volt az elsődleges.

<sup>53</sup> András László (1919–1988) író, műfordító több évig élt Spanyolországban. Főleg spanyol irodalmi műveket fordított.

<sup>54</sup> PUIG i. m. 167.

<sup>55</sup> *Hétfői Hírek*, 1962. 05. 07. oldalszám nélkül.

<sup>56</sup> *Népszabadság*, 1962. 05. 30. 9.

<sup>57</sup> *Kisalföld*, 1962. 07. 20. 5. Megjelent könyvismertető továbbá a *Fejér Megyei Hírlapban* (1962. 05. 31. 6.), de még *A Hazáért* című lapban is, ami a Belügyminisztérium Határőrség Országos Parancsnokságának és a Karhatalom Parancsnokságának volt az újságja. (1962. 08. 08.)

<sup>58</sup> Edmundo DESNOES: *Minden rendben*, ford. FÖNYI ANTONIA, Budapest, Európa, 1965. A regény 5.900 példányban jelent meg. Eredeti címe *No hay problema*, és 1964-ben adták ki Kubában. Desnoes 1966-ban járt Magyarországon a Kulturális Kapcsolatok Intézetének a meghívására. *Népszabadság*, 1966.10.13. 8.

rásainak, valószínűleg ez is indokolta gyors megjelenését Magyarországon. A *Film, Színbáz, Muzsika*-ban megjelent rövid könyvismertető a főszereplőt a felesleges emberek irodalmi családjába sorolja, aki „morális kényszerből sodródik bele a Castro-féle mozgalomba.”<sup>59</sup> A kubai szerző másik, Magyarországon kiadott regénye a *Havannában egyedül* címet viseli, és annak az illúziókkal teli korszaknak a lelkületét ábrázolja, amikor az emberek még elhitték, hogy azok, akik Kubában hatalomra kerültek, az igazság oldalán álltak.<sup>60</sup>

Lisandro Oterónak (1932–2008) három regényét is kiadták Magyarországon a vizsgált korszakban. Először a korábban a szintén a *Casa de las Américas* díját elnyerő nyert *Uraim, ez a helyzet* című munkája jelent meg 1965-ben.<sup>61</sup> A regényt a marosvásárhelyi székhelyű szépirodalmi folyóiratban, az *Igaz Szó*-ban Méhes György méltatta, erényként említve a mű politikusi látásmódját. Méhes megemlítette, hogy Lisandro Otero urbánus író, ami újdonságnak számít Dél- és Közép-Amerikában, valamint, hogy Nicolás Guillén és Alejo Carpentier után Kuba harmadik legfontosabb írójának számít.<sup>62</sup>

A szerző következő magyar nyelven megjelent munkája az Európa Kiadó Modern Könyvtár sorozatában látott napvilágot *Antonio Urbino passiója* címmel.<sup>63</sup> A regényhez írt utószóban Benyhe János az író, akit személyesen is ismert, fényesen képzett fiatal kubai értelmiségiként írja le, aki „jelképe Fidel Castro nemzedékének.”<sup>64</sup> A regény kapcsán pedig a többértelműség lehetőségére hívta fel a figyelmet, amely már a címben is megjelenik, hiszen Antonio Urbino különös kalandja a szenvedés és a szenvedély mezsgyéjén bonyolódik. Benyhe azt is megjegyzi, hogy a regény nem könnyű olvasmány, erős intellektualizmusa olvasói erőfeszítést kíván.<sup>65</sup> A *Népszabadság* könyvismertetője szerint „a kubai hagyományokat a többé-kevésbé modern nyugat-európai megoldásokkal társítja az író. A belső feszültségek megelevenítésében meghökkenítő biztonsággal lép elénk, mégis az az érzésünk, hogy kisregénye elsősorban irodalmi etűd – igényes és játékos kísérlet –, nem pedig a valóságábrázolás „végső” igazsága.”<sup>66</sup>

A kubai író harmadik, magyar nyelvre lefordított regénye, amely a forradalom

közvetlen történelmi előzményeit és győzelmét állítja a középpontba, 1978-ban *Babilon, eljött a te ítéleted!* címmel került kiadásra.<sup>67</sup> Csala Károly az *Új Tükör*-ben így írt a regényről: „Otero annak az embernek a szemével lát és láttat, aki egyik a már belerögződött a forradalom előtti kubai valóságba, s aki minden kételyével együtt élte meg a harcot, amelynek végén »leomlott ama nagy Babilon«, »ama hatalmas város, kinek egy órában jött el ítélete«, ahogy az Apokalipszis szerzője mondta volt.”<sup>68</sup>

A néprajztudósként és politikusként is tevékenykedő, nem mellesleg 2007 óta a Kubai Írószövetség (UNEAC) elnöki tisztségét betöltő Miguel Barnet (1940) műve, a *Fekete sors az Antillák gyöngyén*, a dokumentarista irodalom egyik eklatáns példája, amely a 19. századi kubai rabszolgák sorsát mutatja be, gyakorlatilag az *oral history* módszerére építve.<sup>69</sup> Ahogy a fülszövegben is olvashatjuk, „a könyv száznegy éves néger főszereplője nem kitalált figura: a szerző akadt rá gyűjtő-útján, és mondatta vele hangszalagra élete történetét.”

A forradalmat megelőző idők bemutatására fókuszál Julio Travieso (1940) *Halál a farkasra* című regénye.<sup>70</sup> A nem nagy érdeklődést kiváltó művet bemutató egyik ismertető, amit a *Magyar Hírlap* közölt, elég negatív véleményt fogalmazott meg a regény kapcsán: „a témát keresetlen, erőltetetten nehézkes, fölöslegesen modernkedő stílusjátéka nem engedi kibontakozni.”<sup>71</sup>

A rendszerváltozás előtti utolsó lefordított kubai regény Cintio Vitier (1921–2009) *Violeta Palma* című munkája volt.<sup>72</sup> Bár a szerző neve nem volt teljesen ismeretlen Magyarországon, mert néhány költeménye megjelent különböző válogatásokban és folyóiratokban, ez a részben családregény, részben memoár jellegű munkája szinte észrevétlen maradt Magyarországon. Egyedül az *Új Tükör*-ben olvasható egy rövid könyvismertetés a regényről Tóth Éva tollából, aki kiválóan ismerte a szerző irodalmi pályáját. Kiemeli, hogy Vitier műve 1898-tól az 1960-as évek végéig „fest képet [...] Kuba történelméről, a forradalom szükségszerűségéről”. Megemlíti továbbá a regény két sajátosságát, az egyik, hogy a szerző „katolikus és mint ilyen áll a forradalom mellett,” valamint a főszereplő egy nő, ami a „férficentrikus latin-amerikai társadalomban figyelemre méltó tett.”<sup>73</sup>

<sup>59</sup> *Film, Színbáz, Muzsika*, 1965. 10. 08. 22.

<sup>60</sup> Edmundo DESNOES: *Havannában egyedül*, ford. SZEKERES Zoltán, Európa, 1973. A regény 4.900 példányban jelent meg. Eredeti címe *Memorias del subdesarrollo* és 1965-ben jelent meg.

<sup>61</sup> Lisandro OTERO: *Uraim, ez a helyzet*, ford. HARGITAI György, Budapest, Kossuth, 1965. A regény 12.000 példányban jelent meg. Eredeti címe *La situación*, és 1963-ban adták ki Kubában. A magyar kiadást, és az író egy másik regényét is a Kossuth Kiadó jegyezte, az a kiadó, amely a pártközpont közvetlen felügyelete alatt állt. Ezt az a tény magyarázhatja talán, hogy Lisandro Otero a hivatalos kubai kultúrpolitika egyik igen prominens képviselője volt.

<sup>62</sup> MÉHESES György: „Egy urbánus Kubában”. *Igaz Szó*, 1966/7. 142.

<sup>63</sup> Lisandro OTERO: *Antonio Urbino passiója*, ford. HUSZÁGH Nándor, Budapest, Európa, 1967. A regény az előzőekhez képest kevesebb, csak 7.000 példányban jelent meg. Eredeti címe *Pasión de Urbino*, kubai kiadásának éve szintén 1967, de előtte egy évvel már kiadták Buenos Airesben.

<sup>64</sup> OTERO i. m. 90–91.

<sup>65</sup> OTERO i. m. 93–95.

<sup>66</sup> *Népszabadság*, 1967. 11. 17. 7.

<sup>67</sup> Lisandro OTERO: *Babilon, eljött a te ítéleted!*, ford. SZÉKÁCS Vera, Budapest, Kossuth, 1978. A regény a többi kubai műhöz viszonyítva meglepően magas példányszámban jelent meg (16.000). Eredeti címe *En ciudad semejante*, és 1970-ben adták ki Kubában.

<sup>68</sup> *Új Tükör*, 1978. 07. 09. 2.

<sup>69</sup> Miguel BARNET: *Fekete sors az Antillák gyöngyén*, ford. DELY István, Budapest, Magvető Világkönyvtár, 1972. A regényt 5.840 példányban adták ki. Eredeti címe *Biografía de un cimarrón* és 1966-ban jelent meg Kubában.

<sup>70</sup> Julio TRAVIESO: *Halál a farkasra*, ford. DORNBACH Mária, Kozmosz, 1976. A regény a Kozmosz könyvek sorozatban látott napvilágot, amely a Móra kiadó sorozata volt, 9.800 példányban. A mű eredeti címe *Para matar al lobo*, 1971-ben adták ki Kubában.

<sup>71</sup> *Magyar Hírlap*, 1977. 06. 03. 10.

<sup>72</sup> Cintio VITIER: *Violeta Palma*, ford. PATKÓS Judit, Budapest, Magvető Világkönyvtár, 1985. A mű eredeti címe *De Peña pobre*, 1970-ben jelent meg Kubában, az író első regénye volt. A szerző műfordítóként és irodalomtörténészként vívott ki magának elismerést nemzetközi szinten is.

Onelio Jorge Cardoso (1914–1986) novelláskötetét *Abol a vizek fakadnak* címmel 1966-ban adták ki Magyarországon.<sup>74</sup> A kötet előszavában a fordító, Hargitai György mesemondónak aposztrófálta a kubai szerzőt, mivel látszólag primitív stílusa a népi mesemondók jellegzetes elbeszélőmódjának megelevenítését szolgálta.<sup>75</sup> A 22 elbeszélés zöme a forradalom előtti időkből származik. A könyvről a *Népszabadság* közölt rövid ismertetőt, amelyben a szerzőt úgy mutatta be, mint ritka szavú, de mindig fontos dolgokról megfontoltan szóló novellistát.<sup>76</sup>

Szintén egy elbeszéléskötettel képviseltette magát a kubai széppróza magyarországi palettáján az eredeti foglalkozását tekintve orvos César López (1933). *A négy-szög körösítése* című novelláskötetének utószavában Benyhe János kiemeli a szerző áttetsző intellektualizmusát, és olyan satirikus írásokként említi az írásait, amelyek stílusa szándékosan nem irodalmi, hanem rideg, száraz, dísztelen és gunyorosan fejtegető.<sup>77</sup> A *Népszavában* megjelent egy bekezdésnyi könyvismertető Karinthy és Kafka világával állította párhuzamba a kötet elbeszéléseit. „A polgári lét és erkölcs szárazon megfogalmazott végső kritikája ez a kötet, a közösségi ember jajkiáltása, amelyet ugyan némileg enyhít a satirikus hangvétel, de az uralkodó akkord a keserűség és az elszántság marad.”<sup>78</sup>

### Akik kimaradtak

Azoknak a kubai prózaíróknak a művei, akik a nívósabb irodalmat képviselték az adott korszakban és úgy a latin-amerikai, mint a világirodalomban is hírnevet szereztek maguknak, nem jutottak el a magyar olvasókhoz. José Lezama Lima (1910–1976) egyetlen prózai alkotása olvasható csak magyarul, bár az is igaz, hogy versei megjelentek újságokban, folyóiratokban. A rendszerváltás előtt Guillermo Cabrera Infante (1929–2005) és Reinaldo Arenas (1943–1990) egy-egy írása gyakorlatilag csak a szamizdat vagy a nyugati magyar irodalomban jelent meg.<sup>79</sup> A szamizdat kiadványok közül a *Másbannon Beszélő* 1986-ban egy latin-amerikai irodalommal is foglalkozó számot jelentetett meg, amelyben a kubai szerzők közül Reinaldo Arenastól, Guillermo Cabrera Infantétól, Heberto Padillától, Carlos Franquitol és Armando Valladarestól közöltek írásokat, interjúkat, illetve rövid életrajzokat. Ezek a

<sup>73</sup> *Új Tükör*, 1986. 02. 16. 2.

<sup>74</sup> Onelio Jorge CARDOSO: *Abol a vizek fakadnak*, Budapest, Magvető, 1966. A kötet összesen 3.400 példányban jelent meg és az író *Cuentos completos* (1962) kötete alapján készült. Az író 1977-ben járt Magyarországon és részt vett egy, a Magyar Televízió által közvetített, Kubáról szóló stúdióbeszélgetésen, amelyet Horvát János vezetett. *Magyar Hírlap*, 1977. 07. 19. 6.

<sup>75</sup> CARDOSO i. m. 8.

<sup>76</sup> *Népszabadság*, 1966. 07. 15. 7.

<sup>77</sup> César LÓPEZ: *A négy-szög körösítése*, ford. Sándor András és Székács Vera, Budapest, Európa, 1969. Utószó: III–II4. A kötet 4.900 példányban jelent meg. Eredeti címe *Circulando el cuadrado* és 1963-ban adták ki Kubában.

<sup>78</sup> BAJAI Ferenc: „Öt nyugati könyv”. *Népszava*, 1969. 03. 01. 2.

<sup>79</sup> Guillermo Cabrera Infante egy elbeszélését megtaláljuk a *Cápauszonyok* c. kötetben.

szerzők ekkor már valamennyien emigrációban éltek és hosszú idő óta a hivatalos kubai irodalom nemkívánatos személyeinek a számát gyarapították.<sup>80</sup>

Az *Amerikai Magyar Népszava* 1980-ban Cabrera Infante *Tres tristes tigres* (Trükkös tigris trió) című regényének londoni kiadása kapcsán írt a szerző kálváriájáról és méltatta a regényt.<sup>81</sup> Virgilio Piñera (1912–1979) pedig inkább csak azért kapott nagyobb sajtót, mert ő ültette át Madách Imre művét, *Az ember tragédiáját* spanyol nyelvre.<sup>82</sup>

### Epilógus

A fentiek alapján összefoglalásként elmondhatjuk, hogy Kuba és a kubai irodalom, a fennálló ideológiai nézetek és kultúrpolitikai elvek hasonlósága ellenére mégis messze esett Magyarországtól a vizsgált időszakban. A kubai kortárs széppróza jelen is volt a magyar irodalomban meg nem is: egyfelől a magyar olvasó kézbe kapott műveket, Carpentier esetében világirodalmilag is jelentős alkotásokat, de a kiadott könyvek példányszáma alacsony volt és túl nagy publicitást nem is kaptak ezek a munkák. A Kubában szilenciumra ítélt vagy emigrációba kényszerült írók regényei és elbeszélései Magyarországon sem jelentették meg a rendszerváltásig.

Tanulmányunk a kubai irodalom magyar recepciójának csak egy kis szeletét vette górcső alá, hiszen a kubai költészet és a színház jelenlétét, valamint a folyóiratokban, heti- és napilapokban megjelent novellákat terjedelmi okok miatt nem vizsgáltuk. Szintén feldolgozásra vár a magyar irodalom kubai recepciója, mivel a vizsgált időszakban számos magyar irodalmi alkotás jelent meg a távoli szigetországban és igen intenzív volt az együttműködés a két ország irodalmárai és fordítói között.

Néhány éve már zajlik a közép-európai régió hispanista központjainak közös kutatása, amely a kortárs latin-amerikai irodalom jelenlétét vizsgálja a régióban. A többek között magyar, román, szerb, horvát, szlovén, szlovák, cseh, bolgár együttműködéssel zajló projekt részeredményei már több nemzetközi konferencián és hispanista folyóiratokban is megjelentek,<sup>83</sup> ugyanakkor fontosnak tartjuk

<sup>80</sup> *Másbannon Beszélő*, 1986/5. Közölt részletek: Guillermo CABRERA INFANTE: „Hajnali tájkép a trópusokon”; Carlos FRANQUI; „Családi kép Fidellel”; Heberto PADILLA: „Verseik”; Reinaldo ARENAS: „Veszélyes kéziratok”; Armando Valladares: „Halott jogok”.

Guillermo Cabrera Infante és Heberto Padilla kálváriájáról lásd CSIKÓS Zsuzsanna: „Alkotói szabadság vagy forradalmi hűség? A Castro-rendszer viszonya az írókhoz és az irodalomhoz az 1960-as években” in: CSIKÓS Zsuzsanna-HORVÁTH Emőke (szerk.): *Diktátorok és diktatúrák a Karib térségben*, Budapest, L'Harmattan, 2020, 199–219.

<sup>81</sup> VÁNDOR Péter: „Kubai emigráns író világsikere”. *Amerikai Magyar Népszava*, 1980. II. 21. 13. Az 1967-ben íródott regény 2020-ban jelent meg magyarul, Kutasy Mercédesz fordításában.

<sup>82</sup> A fordítás a francia változatból készült, Tóth Éva költő, műfordító hathatós közreműködésével. A fordítás születéséről lásd Virgilio PIÑERA: „Madách spanyolul”, ford. Scholz László. *Kortárs*, 1980/2. 305–307. Három rövid novellája jelent meg, illetve a vajdasági kiadású *Magyar Szó* című napilap is közölte néhány elbeszélését.

<sup>83</sup> Lásd például az argentin *Cuadernos del CILHA* 18-as számát (2018), vagy a *Colindancias*, amely a kö-

ezeknek a kutatásoknak magyar nyelven történő bemutatását is. Jelen tanulmányunk ezzel a céllal íródott.

#### Rezümé

Jelen tanulmány a kortárs kubai széppróza magyarországi recepcióját mutatja be 1959–1989 között. Vizsgálja a két ország kultúrpolitikai elveinek hasonlóságát az adott korszakban, a kiadott antológiák, novelláskötetek és regények sajtóvisszhangját és jelenlétét a magyar irodalmi életben. A cikk külön foglalkozik Alejo Carpentier műveinek magyar kiadásaival.

#### Kulcsszavak

Kubai kortárs próza, magyar recepció, kommunista kultúrpolitika, Alejo Carpentier

#### Abstract

*Contemporary Cuban Prose in Hungary 1959–1989*

*This paper presents a review of the Hungarian reception of contemporary Cuban fiction between 1959 and 1989. It explores the similarity between the cultural policies of the two countries in the given period, and the presence and reception of Cuban anthologies, short stories and novels published in Hungary. The article considers in detail the Hungarian editions of Alejo Carpentier's works.*

#### Keywords

Contemporary Cuban prose, Hungarian reception, Communist cultural policy, Alejo Carpentier

zép-európai hispanista központok közös tudományos folyóirata, 8-as számát (2018)., revistas.uncu.edu.ar/ojs/index.php/cilha/issue/view/132; ceool.com/search/journal-detail?id=720

## FISCHER FERENC

### Amerikai–szovjet hadászati rivalizálás a levegőben, az úrben, a víz alatt és az „Anyadír-hadművelet” (szovjet atomrakéták telepítése Kubába, 1962)

*Az amerikai–szovjet hadászati versengés főbb mérföldkövei az 1962-es karibi rakétaválság előtt*

Az 1962. októberi karibi rakétaválságot megelőző években és hónapokban igen heves amerikai–szovjet hadászati rivalizálás zajlott le a levegőben, az úrben és a víz alatt.<sup>1</sup> Az amerikai és szovjet nukleáris hatalmak a sikeres atombomba és hidrogénbomba bevetések, illetve kísérletek után ezek célba juttatását szolgáló harci eszközök, hordozórendszerek fejlesztésére törekedtek.<sup>2</sup> Az Amerikai Egyesült Államok a Szovjetunió féken tartására, feltartóztatására egy kettős stratégiai harapófogóba szorította a szovjet–kínai tömböt, a vörös világot, a vörös magterületet.

Az amerikai–szovjet versengésben az 50-es évek végére, 60-es évek elejére kifomálódta az úgynevezett *hadászati triád* első generációs támadó fegyverei. Ennek sorában először a *nagy hatótávolságú bombázó repülőgépek* játszották a meghatározó szerepet, amiben mindvégig az amerikaiak jártak az élen. A *hadászati triád* másik eleme az *interkontinentális rakéták* voltak, harmadik eleme pedig a *rakétaborozó atomtengeraltjárók* kölcsönös kifejlesztése.

Az Amerikai Egyesült Államok nukleáris támadóképességét és fölényét az 50-es években mindenekelőtt a hadászati bombázó repülőgépekkel igyekezett bizonyítani, látványosan igazolni. Ezek sorába tartozott például 1957. január 16–18. között az *Operation Power Flite*, vagy más elnevezéssel a *Lucky Lady III.* hadászati légi demonstráció. Ennek keretében 3 darab B-52-es sugárhajtású bombázó repülőgép 6 tankolással *non-stop*, tehát leszállás nélkül 45 óra 19 perc alatt körbe repülte a Földet, megtéve 39 147 km-t.<sup>3</sup> Az amerikai hadászati légierő ezzel az egész világ, de mindenekelőtt Moszkva és Peking előtt demonstrálni kívánta, hogy a világ bármely égtája felől, bármikor meglepetésszerű nukleáris légcsapást tud mérni a vörös magterület katonai és polgári célpontjai ellen. Amerikai részről a karibi válság tetőpontján 66, atombombákkal felszerelt B-52-es tartózkodott a levegőben, nagyobbik része pedig az Északi-sark légtérben őrzőjáratozott, hogy adott esetben kitörhessen onnan a Szovjetunió valamely kiemelt célpontja ellen.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Ennek legfontosabb állomásaira – tekintettel a terjedelmi korlátokra – csak rövid utalásokat teszünk.

<sup>2</sup> FISCHER Ferenc: „A szovjet atomhatalom.” *Rubicon*, 1993/3, 56–59; FISCHER Ferenc: „A karibi rakétaválság.” *Rubicon*, 1991/4, 18–19.

<sup>3</sup> *Operation Power Flite*, [youtu.be/-LD5s-5frWI](https://youtu.be/-LD5s-5frWI). (Letöltés ideje: 2019. 05. 23.)

<sup>4</sup> FISCHER Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*, Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2014, 220.